

Elke Jansen

NEMČIJA IN NJENE MAVRIČNE DRUŽINE

POGLAVITNI IZSLEDKI PRVE REPREZENTATIVNE RAZISKAVE
O DRUŽINAH Z DVEMA MAMAMA ALI DVEMA OČETOMA

DRUŽINA JE, KJER JE OTROK?

V Nemčiji si lahko lezbični ali gejevski par izreče ljubezen in sklene registrirano partnersko zvezo, pa vendar ne velja za poročen par (nasprotno kot npr. v Belgiji, Španiji ali na Norveškem). Ko naj bi leta 2000 rdeče-zelena koalicija v parlamentu sprejela zakon o istospolnih partnerstvih, so bile konzervativne (CDU/CSU) in liberalne (FDP) opozicijske stranke proti. V tistem času so imele konzervativne in liberalne stranke v zveznem svetu večino, zato je obstajala verjetnost, da zakon ne bo sprejet. Rdeče-zelena koalicija je zato razdelila zakon na dva dela: na zakon o partnerstvih, ki ureja dolžnosti partnerjev in za sprejetje katerega soglasje zveznega sveta ni bilo nujno potrebno, in na dopolnilni zakon o temeljnih pravicah. Dopolnilni zakon, za katerega je bilo potrebno soglasje zveznega sveta, po pričakovanjih ni bil sprejet¹.

V preteklem desetletju smo bili priče številnim poskusom, da bi z zelo majhnimi koraki in proti velikemu nasprotovanju izravnali neravnotežje med pravicami in dolžnostmi. Vendar še danes v finančnem in davčnem pravu in predvsem na področju načrtovanja družin, tako pri pravici do državljanstva (*Jus sanguinis*) in skrbništvu kot tudi pri pravici do posvojitve, obstajajo velike razlike pri obravnavanju homoseksualnih in heteroseksualnih parov z otroki. Te razlike pri obravnavi in pravicah

gredo predvsem na račun oploditve žensk ali posvojitve, preživljanja in zavarovanja otrok.

Konzervativne stranke so pri nasprotovanju enakopravnosti navajale argument – in to počnejo še danes – da sta tako zakonska zveza kot družina v Nemčiji pod posebno zaščito države (1. odstavek 6. člena ustave) in morata biti zato bolj zaščiteni kot katerokoli drugo »uzakonjeno razmerje«, v tem primeru torej registrirano partnerstvo za istospolno usmerjene partnerje. Ta argument je najvišje nemško sodišče že leta 2002 ustavnopravno razglasilo za nično (Zvezno ustavno sodišče 2002).

Takoj je sledil naslednji argument: zakonska zveza med moškim in žensko naj bi bila načelno naravnana k reprodukciji, nasprotno pa naj istospolni pari ne bi mogli postati starši. Zato naj bi bilo legitimno in celo v korist otrok nujno treba dodeliti več pravic zakonskim zvezam kot partnerstvom. Pa ta argument zrcali družbeno realnost v Nemčiji? Ne povsem: otroka ima manj kot 50 % poročenih parov. Koliko otrok pa odrašča v istospolnih zvezah?

MAVRIČNE DRUŽINE V NEMČIJI

Otroci živijo v malo več kot vsakem desetem registriranem partnerstvu (12 %) (Rupp 2009). Podatek je pridobila prva reprezentativna nemška raziskava o »življenjski situaciji otrok v istospolnih partnerskih zvezah«. Izsledki raziskave so bili objavljeni julija 2009. Raziskavo je naročilo zvezno ministrstvo za pravosodje, izvedla sta ga dva državna inštituta Bavarske, dežele, ki je v preteklih letih nenehno ovirala boj za enakopravnost homoseksualnih oblik

¹ Zveza lezbijk in gejev v Nemčiji (LSVD) je tako razvoj zakona o registriranem partnerstvu kot novelo zakona, tudi ustrezne osnutke, branja in plenarne protokole, podrobno dokumentirala na internetu. [Http://www.lsvd.de/350.0.html#c1753](http://www.lsvd.de/350.0.html#c1753) (11. 10. 2010).

življenja. Konzervativni krogi temu ustrezno jemljejo obsežne rezultate raziskave zelo resno.

Poglavitni namen raziskave ni bil potrditi, da imajo lezbijke in geji tudi v Nemčiji otroke, temveč pridobiti znanstveno utemeljene informacije o načinu in kakovosti življenja istospolnih parov z otroki.

Jedro raziskave je obsežno anketiranje staršev. Bavarski državni inštitut za raziskavo družin na univerzi v Bambergu je dobrih tisoč staršev iz istospolnih življenjskih skupnosti spraševal o številnih platih njihovega družinskega vsakdana. Skoraj 900 staršev živi v registriranem partnerstvu. Večina vprašanih staršev je bila lezbijk. Majhen delež gejevskih očetov (7 %) je verjetno posledica tega, da večina otrok živi pri svojih materah namesto pri svojem gejevskemu očetu.

Lezbične mame in gejevski očetje so dali informacije o genezi svojih družin in o razvoju svojih skupaj približno 700 otrok v starosti od 0 do 18 let. Poleg tega so poročali o svojem angažmaju pri vzgoji, o svoji dnevni delitvi nalog v partnerstvu in o odnosu z otrokovim drugim staršem, ki živi zunaj istospolnega partnerstva. Na koncu so ocenili zdajšnje pravno ureditev in pravni položaj mavričnih družin. Teme raziskave so bile tudi navzočnost in vidnost homoseksualnosti v družini, pa tudi izkušnje staršev in otrok pri ravnanju z diskriminacijo. Izrazili so tudi potrebo po spremembah, ki je po njihovem nujna.

Anketa staršev je bila dopolnjena z delno razvojno psihološko raziskavo, ki jo je Bavarski državni inštitut za zgodnjo pedagogiko v Münchnu opravil s približno 100 otroki in mladostniki v starosti od 10 do 18 let. Telefonsko so jih povprašali o osrednjih vidikih njihovega razvoja, o razmerju in odnosu do staršev, o njihovem psihičnem prilagajanju in razpoloženju, o možnih konfliktih v družini in lastnih izkušnjah diskriminacije. Večina (93 %) otrok in mladostnikov je v času intervjuja živela s svojo roditeljico in njeno partnerko.

Za anketiranje so večinoma uporabili standardizirane kazalce. Tako so lahko rezultate obeh raziskav o mavričnih družinah primerjali z veliko količino podatkov, ki sta jo oba državna inštituta pridobila v preteklih letih v raziskavah

družin heteroseksualnih partnerjev ter reorganiziranih in enostarševskih družin.

SO MAVRIČNE DRUŽINE NOVA OBLIKA DRUŽINE ALI SAMO »OSTANEK NEKDANJIH ZAKONSKIH ZVEZ«?

Raziskava kaže, da v Nemčiji trenutno v mavričnih družinah živi 7000 otrok. Zagotovo je še več otrok, katerih starši so homoseksualni, vendar njihovi očetje in matere svoje spolne usmerjenosti (še) ne kažejo odkrito ali pa otrok ne preživlja vsakdana s homoseksualnim staršem. Pogosto se oče svoje homoseksualne usmerjenosti zave šele v zakonski zvezi in torej pozneje začne živeti svojo homoseksualnost, otroci pa v takšnem primeru, po razvezi, živijo večinoma pri materi.

Vse večja družbena »sprejemljivost« istospolne usmerjenosti gejem in lezbijkam olajšuje razkrivanje spolne usmerjenosti že v mlajših letih. Veliko gejev in lezbijk po razkritju uresniči svojo željo po otroku. Otroci se rodijo v istospolnih zvezah, njihovi starši jih posvojijo ali vzamejo v rejništvo. Ta trend se kaže v številu registriranih partnerstev, v katerih zdaj odrašča približno 2200 otrok. Po prvi reprezentativni nemški raziskavi o »življenjski situaciji otrok v istospolnih partnerskih zvezah« je delež otrok, ki izvirajo iz prejšnjih heteroseksualnih zvez (44 %) svojih danes razkritih lezbičnih ali gejevskih staršev podoben deležu otrok, ki so se rodili v istospolni zvezi (48 %). Pri otrocih iz zadnje skupine gre za lezbične ženske, ki so se za uresničitev želje po otroku odločile za umetno oploditev, s pomočjo zasebnega darovalca semena, s pomočjo domače oz. tuje semenske banke ali pa s pomočjo geja, s katerim si ustvarijo t. i. queerovsko družino (*queerfamily*). Približno 6 % otrok pride v rejništvo, 2 % otrok je uradno posvojil eden od staršev – večinoma iz tujine.²

² V razvojno psihološkem delnem naključnem preizkusu je bilo drugače: zaradi telefonskih intervjujev je bila zahtevana starost otrok in so ti otroci večinoma izvirali iz prejšnjih heteroseksualnih zvez (78 %).

Mavrične družine so danes samostojna oblika družine – tako kot so to enostarševske ali reorganizirane družine. To dokazuje vse večje upoštevanje te oblike v aktualnih družinsko-psiholoških in družinskosocialnih učbenikih in objavah (Jungbauer, Göttgens 2009, Schmauch 2008). Mavrične družine obsegajo obilico družinskih konstelacij in življenjskih realnosti. Skupno vsem mavričnim družinam je homoseksualna usmerjenost staršev oz. enega od staršev, s katerim otroci preživljajo vsakdan, ter možnosti in izzivi, ki izhajajo iz te »malo drugačne družinske oblike«. Razlikujejo se po številu oseb, ki so udeležene pri vzgoji, ali po izvoru otrok.

MAVRIČNE DRUŽINE – POGlavITNI IZSLEDKI PRVE REPREZENTATIVNE RAZISKAVE V NEMČIJI

V amerškem, delno pa tudi britanskem in avstralskem prostoru (Jansen, Steffens 2006) že dobrih 30 let izvajajo znanstvene raziskave o vsakdanjem življenju mavričnih družin. Večinsko so potrdile ustrezno vzgojno sposobnost lezbičnih mater in gejevskih očetov ter uspešen čustveni, socialni in psihospolni razvoj njihovih otrok (Geldereren 2009).

Kljub temu so v preteklih letih v političnih razpravah konzervativnih krogov v Nemčiji dvomili o »prenosljivosti« rezultatov iz ameriških raziskav o otrocih iz mavričnih družin. Še posebej so domnevali, da naj bi bili otroci lezbičnih mater in gejevskih očetov hudo diskriminirani. To naj bi hudo škodovalo njihovemu razvoju.

Prva reprezentativna nemška raziskava o »življenjski situaciji otrok v istospolnih partnerskih zvezah« (Rupp 2009, 2010, Jansen 2010) je domnevo dokončno potrdila kot zmotno: tudi starši otrok iz mavričnih družin v Nemčiji niso »škodljivi«.

Kako se razvijajo otroci v mavričnih družinah?

Osebnostni, šolski in poklicni razvoj ter razvoj čustvenih in socialnih kompetenc poteka pri otrocih iz mavričnih družin ves čas dobro.

Pri otrocih in mladostnikih se ne kažejo znaki povečane »ranljivosti«, npr. v povečani nagnjenosti k depresijam ali psihosomatskim težavam. Nasprotno: sinovi in hčere iz družin, v katerih sta oba starša istega spola, kažejo dokazljivo večji občutek o lastni vrednosti kot vrstniki v vseh drugih družinskih oblikah ob hkratnem realističnem ovrednotenju samega sebe – to pa je zaščitni faktor pri premagovanju udarcev življenja (Perrin 2002, Stacey, Biblarz 2001).

Ravnanje s telesnimi spremembami v odraščanju, vzpostavitev prvih intimnih vezi, vzpostavljanje različno intimnih vezi s prijatelji so poglobitni izzivi oz. razvojne naloge mladostništva. K temu sodita še vse večja potreba po osamosvojitvi (ločitev od doma) in pridobitev stvarne ocene lastne osebe. S temi izzivi se sinovi in hčere homoseksualnih staršev spoprijemajo tako dobro kot otroci iz drugih družinskih oblik.

Pri načrtovanju izobraževanja in poklica so celo malo pred drugimi, nadpovprečno pogosto obiskujejo višje šole in fakultete ... prav tako kot njihovi starši: vsak/a drugi/a ima končano višjo ali visoko šolo in šest od desetih jih je srednjo šolo končalo z maturo.

In kako je s psiho-spolnim razvojem? Iz ameriških raziskav vemo, da se otroci iz mavričnih družin v zvezi s spolno identiteto, spolno usmerjenostjo in vedenjem v skladu s spolno vlogo razvijajo enako kot otroci iz vseh drugih družinskih oblik (Perrin 2002, Stacey, Biblarz 2001). Prva reprezentativna nemška raziskava o »življenjski situaciji otrok v istospolnih partnerskih zvezah« se je pri tem navezala na kulturno občutljive plati vedenja v skladu s pričakovanimi spolnimi vlogami, specifičnimi za posamezni spol (torej, ali se otroci načeloma vedejo tako, kot je v našem kulturnem prostoru to ustrezno za določen spol).

Omenjena raziskava kaže, da se sinovi iz mavričnih družin vseskozi vedejo »fantovsko«: radi se npr. ukvarjajo s športom, se ravsaajo z vrstniki. Vendar v primerjavi s fanti iz drugih družinskih oblik ne čutijo tako močne potrebe po dokazovanju svoje moči drugim. Ameriške raziskave so do zdaj ugotovile tudi znake

manjše agresivnosti pri sinovih lezbičnih mater (Gartrell, Bos 2010, Hastings *et al.* 2006). Hčere lezbičnih mater prav tako kot vsa druga dekleta veliko pozornosti namenjajo svoji zunanosti, skrbijo za svoj »dekliski« videz. Druge otroke rade vzamejo v naročje, izražajo veliko sočutja in razumevanja za vrstnike, ki so v težavah; tako izrazito socialno vedenje otrok lezbičnih mater je bilo potrjeno tudi v aktualnih raziskavah v ZDA (*cf.* Hastings *et al.* 2006, Stacey, Biblarz 2001).

In okolica? Kako se na homoseksualno družinsko okolje odzivajo vrstniki ali družine?

Kadar gre za enakopravnost lezbijk in gejev pri načrtovanju družine, se v političnih in strokovnih krogih pogosto omenja nevarnost za otroke istospolnih staršev glede morebitne diskriminacije in z njo neizogibno povezano psihično obremenitvijo in neprimernim razvojem. Čeprav se ne kažejo razlike v vzgajanju med istospolnimi in različnospolnimi starši, naj družba še ne bi bila dovolj zrela za to obliko družine. Zato naj bi bilo smiselno in dobro, da se izboljšajo pravice, ki pripadajo partnerskim zvezam istospolnih partnerjev, še posebej v zvezi z otroki, ki živijo v njih. Boj za pravice, ki bi podpirale »reprodukcijo« (npr. pravica do dvostranske posvojitve ali zakonska pravica do uporabe semenskih bank), pa je še toliko težavnejši.

Dosedanji izsledki prve reprezentativne nemške raziskave o »življenjski situaciji otrok v istospolnih partnerskih zvezah« so pokazali: tudi če so bili otroci, ki živijo v mavričnih družinah, diskriminirani, zaradi tega ni trpel njihov razvoj. Dokazano je, da se razvijajo ne samo tako dobro kot otroci iz vseh drugih oblik družin v Nemčiji, temveč v nekaterih pogledih celo bolje kot vrstniki iz družin heteroseksualnih partnerjev ter reorganiziranih in enostarševskih družin.

Ali morda nekateri otroci iz mavričnih družin niso diskriminirani, ker recimo uspešno prikrivajo svojo družinsko »drugáčnost«? Ne, več kot 90 % vseh istospolnih staršev in njihovih otrok

ima odkrit odnos do svoje mavrične družinske realnosti. Odkriti so ne le v prijateljskem in družinskem krogu ter v okolju, kjer živijo, temveč tudi na delovnem mestu staršev in v življenjskem okolju otroka (v šoli, vrtcu, s prijatelji otrok). In to kljub temu, da je vsak/a drug/a lezbična mati ali gejevski oče v svojem življenju že doživel kakšno obliko zavračanja v zvezi z njegovim/njenim načinom življenja, žal največkrat od lastnih staršev. Vsak/a deseti/a je imel/a slabo izkušnjo z nemškimi upravnimi organi. Toda večina mavričnih družin ima izkušnje, da je sočlovek tem bolj odprt, čim bolj odkrito oni sami ravnajo s svojo družinsko konstelacijo.

Zato ni čudno, da več kot polovica otrok lezbičnih mater ali gejevskih očetov v življenju še ni doživela družbene diskriminacije zaradi svoje družinske situacije. Če že imajo kakšne izkušnje diskriminacije, gre predvsem za nedolžno draženje vrstnikov. Vendar je verjeten odločilen dejavnik za dober razvoj kljub sicer majhni, vendar navzoči diskriminaciji na dlani: skoraj vsem otrokom starši omogočajo dobro starševsko podporo, skupaj se tudi učijo, kako se konstruktivno spopasti s takšnimi neprijetnimi izkušnjami. Raziskovalke je presenetilo, da pri majhnem številu otrok, ki so bili večkrat ali huje diskriminirani, niso opazile znakov ovir pri razvoju. Pokazalo se je, da zaupljiv in varen odnos mater in očetov do otrok lahko ublaži te obremenitve.

Temu ustrezno otroci, ki odraščajo v mavričnih družinah, ocenjujejo družinsko situacijo kot pozitivno in čutijo v svojem razvoju spodbude, ne ovire, in to povsem brez olepševanja: v raziskavi je bilo vseskozi kritično preverjeno, ali so obstajali poskusi, da bi svojo družinsko situacijo – hote ali nehote – poskušali predstaviti kot posebej pozitivno. Vedno se je pokazalo, da se otroci v svojem razvoju počutijo močnejše, saj so bolj samostojnejši, bolj odprti in strpnejši.

... in starši sami?

Po do zdaj dobljenih rezultatih lahko domnevamo, da lezbične matere in gejevski očetje v svojih starševskih kompetencah v ničemer ne zaostajajo za heteroseksualnimi starši. Vse

ugotovljive razlike v vzgojnem vedenju in družinskem ozračju brez izjeme spodbujajo dobro otrok. Lezbične matere in gejevski očetje imajo s svojimi otroki vsekakor dobre odnose, so skrbni in se jim posvečajo. Pomembno jim je upoštevanje omejitev in izogibajo se hudim sankcijam.

Družinsko ozračje v mavričnih družinah v Nemčiji je zelo pozitivno: člani upoštevaajo skrb in potrebe drugega, o vsem se lahko odkrito pogovarjajo. Družine se manj vznemirjajo zaradi malenkosti in zelo redko se pojavijo trenja.

Pri istospolnih starševskih parih sta tako obseg individualne zaposlitve kot razdelitev gospodinjskih nalog (tako znotraj doma kot tudi pri obveznostih, povezanih z upravljanjem doma) jasno enakopravnejša, bolj fleksibilna in bolj demokratična kot pri heteroseksualnih zvezah. V družinah heteroseksualnih parov v Nemčiji npr. kuhanje v 80 % in čiščenje v 90 % primerov prevzame samo ena oseba, v vsaki drugi mavrični družini pa se partnerja/ki pri tem izmenjujeta. Prav delitev gospodinjskih opravil se pri tem ne izvaja po trdnih načelih ali vlogah, temveč bolj glede na zanimanja in predvsem glede na časovne možnosti. To se pravi: glede na to, kako intenzivno je starš trenutno poklicno dejaven. Pri skrbi za otroke se enako angažirata obe materi in oba očeta. Pri tem naloge, npr. preskrbo in nadzorovanje otrok, pomoč pri domačih nalogah, spremstvo k zdravniku, v šolo ali prevažanje («mami/ati-taksi»), večinoma prevzemajo skupaj ali se pri tem izmenjujejo. Posebne interese ali področja si nekateri otroci glede na ključne točke delijo samo z enim ali obema staršema, npr. posebne vrste športa ali aktivnosti v prostem času, umetniške dejavnosti ipd.

Ali nista kljub vsemu boljša mati in oče? Odnos do starša, ki živi zunaj mavrične družine

Da otrok za dober razvoj vedno potrebuje očeta in mamo, je bolj ideologija kot pedagogika (pomislimo tudi na stigmatizacijo staršev, ki za otroke skrbijo sami). Moderni pogledi v osebnostni in razvojni psihologiji predpostavljajo, da se človek uči vse življenje in si aktivno išče vzornike npr. za lastnosti, ki so pomembne za

lastno samopodobo, za oblikovanje vrednot, pridobitev socialnega priznavanja ali značilne spolne vedenjske vloge. Prav otroci in mladostniki za vzornike – na veliko žalost svojih staršev – pogosto ne izberejo lastne mater ali očeta. Tako potrebujejo otroci npr. za razvoj primerne značilne spolne vedenjske vloge vzornike obeh spolov v svojem življenjskem okolju. Vendar ni nujno, da morata vzornika biti lastna mati ali oče.

Prva reprezentativna nemška raziskava o »življenjski situaciji otrok v istospolnih partnerskih zvezah« kaže, da je istospolnim staršem zelo pomembno, da imajo njihovi otroci v svojem življenjskem okolju referenčno osebo nasprotnega spola. Tako jim želijo omogočiti, da imajo dovolj vzornikov ženskega in moškega spola. Otroci iz mavričnih družin, ki so bili rojeni v prejšnjih heteroseksualnih zvezah ali pa poznajo darovalca semena, imajo pogostejše in rednejše stike s svojim staršem, ki živi zunaj mavrične družine, kot pa otroci, ki živijo v ločenih družinah heteroseksualnih partnerjev. Tudi lezbične matere in gejevski očetje negujejo intenzivnejše stike. Izredno redko se pojavijo konflikti med ločeno živečimi starši, tako da otroci nimajo občutka razdvojenosti in ne občutijo konflikta glede lojalnosti.

»DOBER DAN ZA VSE, KI STAVIJO NA DEJSTVA NAMESTO NA PREDSDODKE« – KRATKA ZGODBA O UČINKU RAZISKAVE

Na tiskovni konferenci 23. julija 2009 je takratna zvezna ministrica za pravosodje Brigitte Zypries skupaj z vodjo raziskave dr. Marino Rupp predstavila rezultate te prve reprezentativne raziskave o otrocih iz mavričnih družin v Nemčiji in razložila (Sporočilo za javnost 2009):

Danes je dober dan za vse, ki stavijo na dejstva namesto na predsodke – še posebej pri svetovnonazorskih temah. Raziskava je potrdila: tam, kjer otroke ljubijo, se otroci dobro razvijajo. Odločilna ni spolna usmerjenost staršev, temveč dober odnos med otrokom in starši ... Otroci pri dveh materah ali pri dveh očetih se razvijajo prav tako dobro kot v drugih družinskih oblikah.

Gospa Zypries je na konferenci raziskavo ocenila kot

pomemben korak na poti k popolnemu družbenemu in pravnemu priznanju homoseksualnih parov. [...] Zato ne smemo obtičati na pol poti, zdaj moramo urediti zakonodajo, da bo tudi življenjski partner lahko posvojitelj.

Žal se do zdaj to še ni zgodilo. Pozornost, ki je bila namenjena izsledkom raziskave in predvsem zahtevi po dvostranski posvojitvi, je bila precejšnja – tako v medijih kot v političnih krogih.

Raziskava je dvignila veliko prahu – odziv medijev

Še isti dan so bili objavljeni prispevki na radiu ter v regionalnih in nacionalnih tiskanih medijih (*Bild* 2009, *Kölner Stadtanzeiger* 1 2009, *Welt online* 1 2009, *Die Süddeutsche Zeitung* 2009). Radio, ki oddaja na celotnem ozemlju države, je npr. objavil pogovor z Brigitte Zypries in obsežen prispevek o situaciji mavričnih družin v Nemčiji in o razpravi o pravici do dvostranske posvojitve za homoseksualne pare (Wirtz 2009). V naslednjih dnevih so sledili televizija (tagesschau.de 1, 2 2009) in največji dnevni časopisi (*Frankfurter Rundschau* 1 2009, *Welt online* 2 2009, *Taz* 1, 2 2009) s prispevki, katerih osrednje sporočilo je bilo zvesto izsledkom raziskave. Poročali so o dobrih rezultatih raziskave in o neenaki obravnavi homoseksualnih in heteroseksualnih parov z otroki v Nemčiji. Poročali so o neenakostih in o tem, da so dostopne le delne pravice v finančnem in davčnem pravu in pri načrtovanju družine.³

³ Čeprav se je od vzpostavitve registriranih življenjskih partnerstev položaj istospolnih parov z otroki izboljšal, je ostala možnost načrtovanja družine neupoštevana. V Nemčiji je načrtovanje družine za registrirane pare pravno in družbeno še vedno zelo oteženo oz. onemogočeno. Če želi lezbijka seme iz semenske banke, jo zvezna zdravniška zbornica zavrne. Otrok, ki se rodi lezbičnemu paru, pravno gledano ni otrok obeh staršev, čeprav je znotraj zakonske zveze otrok, ki se rodi s pomočjo (tujega) darovanega semena, pravno otrok moža njegove roditeljice. Otroka, ki živi v rejniški družini lahko posvoji le eden od

Die Süddeutsche Zeitung, največji nemški nacionalni dnevni časopis s polmilijonsko naklado, je neenako obravnavanje izvirne pravice obravnaval zelo kritično (23. 7. 2010):

Edina možnost, da v Nemčiji nebiološka mati pridobi pravno starševstvo, je posvojitev pastorka. Drugače kot na Švedskem, v Španiji, JAR in nekaterih državah ZDA, kjer socialna mati z rojstvom otroka takoj postane tudi pravna mati, mora v naši državi najprej dokazati sposobnost za prevzem starševstva: z dokazilom o dohodkih, priporočilom in zdravniškim spričevalom.

Seveda pa niso govorila le dejstva. Predvsem v tiskanih medijih z velikim deležem konzervativnih bralcev so objavljali poleg čistih poročil seveda tudi komentarje, v katere so se na videz argumentirano prikradli tudi subtilni predsodki (*Frankfurter Rundschau* 2 2009).⁴ Tako so npr. v reviji *Welt online* (3 2009) zapisali:

In prav tu nadaljuje/začenja Zypries: meni, da sta mati in oče posameznika, ki sta upravičena do vzgoje otrok in ju lahko nadomestimo z dvema materama ali dvema očetoma. Ali pa, če nadaljujemo z mislimi: nadomestimo ju lahko tudi s stabilno zvezo v troje ali s stabilno stanovanjsko skupnostjo. Seveda, odgovornost se lahko prevzame v najrazličnejših povezavah. Vendar kaže izkušnja v vsakdanjiku in v zgodovini, da je klasična družina neka popolnoma posebna skupnost, v kateri je odgovornost zelo pomembna. Zypries zahteva, da se ta izkušnja zavrne v korist nekega novega, lepega družinskega sveta.

»Klasična družina«, ki je tukaj razumljena kot meščanska majhna družina – oče-mati-otrok – zgodovinsko ni tako stara oblika, kot nam jo želi avtor predstaviti. Šele zadnjih sto let je to najpogostejša oblika družine v industrijskih državah. Na družinske oblike so v celotni zgodovini človeštva vplivale stalne spremembe in so od sredine 20. stoletja spet v fazi pluralizacije (cf. Goody 2002).

istospolnih staršev. V razširjenih družinah, v kateri si skrb za otroka delita dva istospolna para (npr. dve lezbijki, od katerih je ena otroka rodila, in dva geja, od katerih je eden otrokov biološki oče), ima otrok pravno gledano lahko le dva starša, čeprav zanj de facto skrbijo štiri odrasle osebe.

Glasovi politike – od hitrih komentarjev do neomajnih trditev

Najbolj kontroverzna razprava o zahtevi, ki jo je izrazila ministrica Brigitte Zypries (skupna pravica do posvojitve za vpisane oz. registrirane življenjske partnerje), je seveda potekala v političnih vrstah in pri zagovornikih interesov.

Gejevsko-lezbične organizacije so pozdravile raziskavo in podprle Brigitte Zypries pri zahtevi po skupni pravici do posvojitve (Schwusos 2009, MVticker 2009). Lezbično in gejevsko združenje v Nemčiji (1 2009) je v izjavi za javnost 23. 7. 2009 izjavilo:

Ti oprijemljivi in trdni rezultati so na kompetenten način ovrgli vse argumente krogov, ki so nazadnjaški in so proti dvostranski pravici do posvojitve za registrirane istospolne partnerje. Ni argumentov proti pravni enakopravnosti zakonskih parov z otroki in istospolnih partnerstev z otroki.

Katoliška cerkev je temu ugovarjala z argumentom: »V celotni zgodovini človeštva in v vseh kulturah naj bi bilo [...] nesporno, da otrok pripada materi in očetu« (Kathnews 2009). In je grozila s »pobegom« volivcev pred takrat prihajajočimi parlamentarnimi volitvami.

Leve in desne stranke v Nemčiji so pozdravile izsledke raziskave in večinsko tudi zahtevo po pravici do dvostranske posvojitve. Vendar so stranki, ki ji pripada gospa Brigitte Zypries (socialnodemokratski stranki – SPD), očitali le preračunljivost v okviru predvolilne taktike. Tako je npr. v eni od izjav za javnost takratna zastopnica predsedujoče parlamentarne frakcije liberalne stranke (FDP) in trenutna ministrica za pravosodje izjavila (Leutheusser-Schnarrenberger MdB 2009):

Parlamentarna frakcija FDP pozdravlja, da se zvezna ministrica za pravosodje končno pridružuje zahtevi liberalcev po skupni pravici do posvojitve za istospolne pare. Že leta 2004 je FDP v parlamentu predlagala ustrezen zakonski osnutek, ki pa so ga rdeče-zeleni zavrnili.

Iz vrst zelenih strank (Bündnis 90/Die Grünen 2009) se je slišalo:

Žalostno je sicer, da je bila raziskava objavljena šele zdaj, po tem, ko so tako CDU/CSU kot tudi SPD zavrnili naš zakonski osnutek k dopolnitvi zakona o partnerski zvezi za istospolne partnerje in drugih zakonov na področju pravice do posvojitve.

Sicer se je SPD že izrekla za enakopravnost istospolnih partnerskih zvez in zakonskih zvez, ko so bili v opoziciji, vendar so svoja stališča omilili, ko so začeli vladati.

Kontinuirano pa sta spremembam v zakonodaji nasprotovali konzervativni stranki CDU in CSU, ki trenutno – od jesenskih volitev leta 2009 – oblikujeta vlado skupaj z liberalno stranko (FDP). Kljub znanstvenim dokazom akterji teh strank ne sprejemajo argumentacij v prid ureditvi pravic za istospolna partnerstva. Vodja stranke CSU Georg Schmid – tako kot ministrica za socialo Christine Haderthauer – sta ne glede na rezultate, ki sta jih pridobila državna inštituta, vztrajala pri trditvi, da »bi naj bilo za razvoj otroka najboljše, če bi odraščal z očetom in materjo« (v Braun, Schultz 2009). Njun sodelavec iz zvezne dežele Baden-Württemberg je temu dodal, da naj otroci ne bi bili »ustrezni za eksperimente« (*Die Süddeutsche Zeitung*, 25. 7. 2009). Na državni ravni (v Bundestagu) je ostala frakcija CDU/CSU neomajna: Volker Kauder je trdil (*ibid.*):

Obstajajo tudi druga znanstvena dognanja. Polna pravica do posvojitve za geje in lezbijke nasprotuje interesom otrok. [...] Pri tem zakonskem predlogu gre zgolj in samo za samouresničitev lezbijk in gejev in ne za dobro otrok.

Tudi njegov namestnik Wolfgang Bosbach (CDU) je trobil v isti rog (*tagesschau.de*, 24. 7. 2009):

Mi [CDU] smo vsekakor trdno prepričani, da otroci najbolje odraščajo v zvezi moškega z žensko [in] ne vidimo razloga za vzpostavitev enakopravnosti istospolnih partnerstev s tradicionalno zakonsko zvezo – tudi pri pravici do posvojitve ne.

Ali, kot je leta 2009 razlagal Hartmut Koschyk, sekretar deželne skupine stranke CSU v parlamentu (*Kölner Stadtanzeiger* 2 2009):

Mi [CDU] s takšno posvojitveno pravico ne želimo omehčati posebne zaščite zakonske zveze in družine, ki je določena z ustavo.

Spet se je torej pojavilo refleksno zapriseženo »varovanje zakonske zveze in družine«. Kot je največji južnonemški dnevni časopis dovolil svojemu novinarju ugotoviti in zapisati v nekem komentarju, obstaja pri tem dvojna zmeta: najprej, ne gre za kršitev varovanja zakonske zveze in družine, kot je Zvezno ustavno sodišče nedvoumno že ugotovilo, saj se zakonski zvezi nič ne odvzema, če bi se istospolnim partnerstvom nekaj dodalo. Peter Fahrenholz (2009) razlaga:

A kdo resnično verjame v to, da bi v primeru olajšanja posvojitve za homoseksualne pare mlade ženske, ki si želijo otroka, raje spočele otroka s svojo najboljšo prijateljico, kot pa da bi se poročile s svojim fantom? Saj to je traparija.

Druga zmeta se nanaša na trditev, da heteroseksualna usmerjenost ni zagotovilo za uspešno starševstvo. Enako niso zagotovilo za uspeh ne strukturna velikost družine, ne število oseb, ki vzgaja otroka, ne posedovanje lastne hiše, ne starost staršev oz., kot je zapisal Fahrenholz (*ibid.*):

Druga zmeta je, da družinsko srečo določa samo struktura. Potemtakem bi morali biti vsi otroci, ki so odraščali v tradicionalni družini s poročeni starši, samodejno srečnejši, saj so odraščali v »pravi« strukturi, ki jo ustava posebej varuje. Vsakdo ve, da to ne drži. Ni struktura tista, ki določa srečo in razvoj nekega otroka, temveč kakovost in intenzivnost odnosov v družini.

Vse, kar je prav! Sodni mejniki in kamni spotike na poti k enakopravnosti mavričnih družin

Do poletja 2009 je večina nemških sodišč odobrvala pravno diskriminacijo registriranih istospolnih partnerskih skupnosti. Zakonodajalec naj bi bil naklonjen zakonskim zvezam, ker te po navadi vodijo do osnovanja družine, istospolna partnerstva pa navadno ne. Na tej pravni ravni je raziskava s svojimi odličnimi rezultati

imela velik učinek kljub majhni pripravljenosti še vedno vladajočih konzervativnih strank za spremembo smeri razvoja.

Po objavi rezultatov 10. avgusta 2009 je bavarska zvezna vlada najprej umaknila že vloženo tožbo, ki jo je vložila na Zvezno ustavno sodišče proti pravici registriranega življenjskega partnerja do posvojitve otroka. Do takrat je nekaj sodišč prav na Bavarskem uporabilo proceduralno tožbo za zavrnitev prošelj registriranega istospolnega partnerja za posvojitve otroka. Lezbično in gejevsko združenje v Nemčiji (LSVD) je predpostavljalo, da je objava prve reprezentativne nemške raziskave o »življenjski situaciji otrok v istospolnih partnerskih zvezah« poučila politike strank CDU in CSU, da istospolni starši vsekakor lahko zelo dobro skrbijo za svoje otroke (Lezbično in gejevsko združenje v Nemčiji 2 2009). Verjetneje pa je, da je bavarski deželni vladi prišlo na ušesa, da je na ta dan Zvezno ustavno sodišče zavrnilo tožbo nekega okrajnega sodišča v zvezi s posvojitvijo otroka istospolnega partnerja, čeprav naj bi bila sodba objavljena šele 25. avgusta 2009.

Zanimiva pri tej sodbi Zveznega ustavnega sodišča sta dva vidika.

Najprej sodišče nedvoumno razjasni, da posvojitve otroka, če ga posvoji socialna mati ali socialni oče, ni v protislovju z ustavo – torej je pravzaprav upravičena. Torej tudi dvostranski pravici istospolnih partnerjev do posvojitve v Nemčiji pravno gledano ne bi smelo nič stati napoti. Poleg tega je sodišče tožbo vzelo kot priložnost za ponazoritev, da naj tako pogosto uporabljeno varovanje zakonske zveze in družine (6. člen ustave) ne bi bilo omejeno samo na biološke starše in zakonske pare, temveč velja samoumevno tudi za socialno starševstvo življenjskih partnerjev. Šesti člen ustave, ki so ga konzervativni krogi navajali v argumentacijah za neenako obravnavo istospolnih partnerstev v primerjavi s heteroseksualnimi zakonskimi zvezami, tako tukaj postane argument za enako obravnavanje, če imajo istospolni pari otroke.

Dva meseca pozneje, 22. oktobra 2009, je višje nemško sodišče sredi koalicijskih pogajanj novo nastajajoče konzervativno-liberalne vlade objavilo sodbo z dne 7. julija istega

leta (BVerfG 2009) in se izreklo v korist neke tožbe glede vdovske pokojnine gejevskega življenjskega partnerja. V obrazložitvi sodbe je sodišče nedvoumno pojasnilo, da posebna zaščita zakonske zveze in družine s 1. odstavkom 6. člena ustave ne upravičuje diskriminacije življenjskih partnerjev. Ker je država pravno institucijo partnerstva glede na obveznosti in oblike partnerstva v veliki meri izoblikovala tako kot zakonsko zvezo, je zavezana k upoštevanju načela enakega obravnavanja. Preprosto rečeno: ker morajo življenjski partnerji ne glede na to, ali imajo otroke ali ne, prevzeti odgovornost eden za drugega na isti način kot zakonci, morajo biti enako obravnavni tudi pri vseh drugih pravicah.

Sodišče zavrača tudi utemeljitev, da naj bi bila zakonska zveza naravnana navadno na otroke, saj otroci ne odraščajo v vsaki zakonski zvezi. Hkrati ustavno sodišče poudarja, da tudi v številnih istospolnih partnerskih odraščajo otroci. Zvezno ustavno sodišče tako upošteva družbeno realnost, kot jo je predstavila prva reprezentativna nemška raziskava o »življenjski situaciji otrok v istospolnih partnerskih zvezah«. Če bi nemškemu zakonodajalcu res šlo za dobro otrok, bi privilegiranje parov vezal na to, ali odraščajo otroci s pari ali ne, ne pa kot doslej na to, ali so pari istospolni ali ne. Vlada je namig vsekakor razumela in se o njem – ob spodbujanju liberalne stranke (FDP) – dogovorila v Koalicijski pogodbi (2009): na področju finančnega prava izboljšati »uravnoveženost pravic in dolžnosti registriranih partnerstev« in »zlasti udejanjiti odločitve zveznega ustavnega sodišča glede enakopravnosti življenjskih partnerjev z zakonci.«

Vendar se s tem zgodba o uspehu tudi že konča: ni segla tako daleč, da bi se pozitivno uredila tudi pravica do osnovanja družine. O vprašanju dvostranske pravice do posvojitve za istospolne pare v osnutku koalicijske pogodbe ni nobenega zapisa. FDP se ob svojem konzervativnem koalicijskem partnerju ni mogla uveljaviti. Kljub sodni praksi Evropskega sodišča za človekove pravice in Zveznega ustavnega sodišča pa okrnitev nemškega prava, da življenjski partnerji lahko posvojijo samo

otroke svojih partnerjev, ni še bila ovržena. Pod aktualno vlado bo verjetno nadaljni razvoj v poročilu o osnovanju družine potekal po majhnih korakih, po poti sodne tožbe. To je v nemškem parlamentu spet postalo jasno julija 2010 pri prvem branju osnutka zakona, ki ga je vložila opozicija kot dopolnitev zakona o partnerstvih in drugih zakonov na področju posvojitvenega prava. Vladajoča koalicija ni kazala nobene pripravljenosti za spremembe. Predstavniki/ce konzervativnih strank so argumentirali/e na znan star način, liberalni koalicijski partner je govoril o tem, da se mora »zadovoljiti z možnim v okviru koalicije« (Osnutek zakona 2010).

Vendar so tudi temu postopku postavljene meje, kot kaže aktualni sklep Zveznega ustavnega sodišča z dne 2. 7. 2010 (BVerfG 2010). V tem primeru je življenjska partnerica v smislu enakopravnega ravnanja tožila, da bi bila že ob rojstvu skupaj načrtovanega otroka, ki je bil spočet s pomočjo darovalca semena, vpisana v rojstni list otroka kot drugi starš. Otroci, ki so v zakonski zvezi spočeti z umetno oploditvijo, veljajo v Nemčiji po civilnem zakoniku pravno tudi za otroke zakonskega moža, če je bila umetna oploditev izvedena s semenom drugega moškega (heterologna inseminacija). Zakonski mož ne more izpodbijati očetovstva, če je privolil v heterologno inseminacijo. Otroci, ki se rodijo s pomočjo umetne oploditve, veljajo v Nemčiji zdaj pravno samo za otroke biološke matere.

Pravno gledano se starševski status socialne matere vzpostavi praviloma po enoletnem obdobju posvojitve partnerjevega otroka. S posvojitvijo biološkega otroka partnerja ali partnerke naj bi reorganiziranim družinam omogočili, da pravno integrirajo otroke iz prejšnjih zakonov ali zvez v novo družino. Zato je posvojitve partnerjevega otroka dovoljena samo, če se lahko predvideva, da se bo med otrokom in socialnim staršem razvil stabilen starševski odnos in da bo posvojitve pastorka otroku koristila. Zato se posvojitve partnerjevega otroka praviloma odobri šele po daljšem poskusnem obdobju. To ne ustreza načrtovanim otrokom (*Wunschkind*) življenjskih

partnerk, ki so bili rojeni v življenjsko partnerstvo in tam odraščajo, celo če ni posvojitve partnerjevega otroka.

V nasprotju s tem bi tem otrokom koristilo, če bi bilo od začetka določeno, da sta obe njegovi »mami« tudi pravno njegova starša. Vendar je Zvezno ustavno sodišče v primeru navedenega primera zavrnilo tožbo proti kršitvi načela enake obravnave (3. člen, 1. odstavek ustave). V obrazložitvi piše, da ta dejanska stanja niso primerljiva, ker je pri zakonski zvezi zakonski mož praviloma tudi biološki oče otroka, pri življenjskih partnericah pa je biološka vez socialne matere do otroka vedno izključena. Ta problem se bo v Nemčiji verjetno rešil samo po politični poti.

MAVRIČNE DRUŽINE – IZZIV IN MOŽNOST ZA POLITIKO DRUŽINE IN SOCIALNO DELO

»Družina je tam, kjer so otroci« je bil naslov vladne izjave o politiki družine, ki jo je pred skoraj desetimi leti dal takratni nemški kancler Gerhard Schröder. Vendar v mnogih glavah, učbenikih in slikanicah še vedno tako kot prej prevladuje razumevanje heteronormativne družine, v kateri so ne samo dve generaciji (starši in otrok), temveč tudi dva spola (moški in ženska) obravnavani kot priporočljiva oblika družinskega sobivanja. Za družinske modele, ki ne ustrezajo konceptu oče-mati-otrok(ci), je že del vsakdanjika, da jih kar naprej primerjajo s konceptom klasične družine in s konceptom spolnih vlog. Težava se pojavi, kadar se takšna strukturna razlika vrednoti kot primanjkljaj (kot se je npr. veliko let dogajalo z družinami, v katerih je bil eden od staršev odsoten, in je aktualno danes pri mavričnih družinah).

Prva reprezentativna raziskava o mavričnih družinah v Nemčiji je jasno pokazala, da otroci, ki odraščajo pri dveh mamah ali dveh očetih, v razvoju uspevajo tako dobro ali celo bolje kot otroci iz vseh drugih družinskih oblik v Nemčiji – tudi v družinah oče-mati-otrok. Čeprav ti rezultati laskajo lezbijkam in gejem, je jasno, da za blaginjo in razvoj otroka ni odločilna spolna usmerjenost staršev, temveč

kakovost odnosov in ozračje v družini. In to niso strukturne značilnosti družin! Žal homoseksualna usmerjenost staršev ni zagotovilo, vendar, kot je dokazano, tudi ne ovira za uspešno starševstvo in družino, katere namen je blaginja otroka. In to verjetno ne velja samo v Nemčiji ali drugje, kjer so raziskave slednje že dokazovale (ameriški, britanski itd. prostor), temveč zagotovo tudi v Sloveniji.

Vendar podoba mati-mati-otrok ali celo oče-oče-otrok podira vse tradicionalne moralne predstave o družini in v številnih državah po svetu problematizira domnevno kulturno varnost spola in seksualnosti, zakonske zveze in starševstva. Za večino od nas je velik izziv, kako različne življenjske formacije in predstave enakovredno postavili eno ob drugo. Ta integracijski proces se na politični in družbeni ravni zrcali v razpravah o enakopravnosti homoseksualnih parov. Tako je bilo tudi v Sloveniji jeseni 2009 ob osnutku novega družinskega zakonika.

Naš svet kakor tudi naše družine imajo veliko obrazov: nekateri so bolj tuji, drugi zaupnejši, vsak obraz je edinstven in skupaj so vsi bogati zaradi svoje drugačnosti. Dobro ravnanje s to raznovrstnostjo – naj bo kulturno, etnično, jezikovno, svetovnonazorsko, povezano s spolom in tudi spolno – ni samo izziv, s katerim se morata spoprijeti vsak posameznik in moderna družba, temveč postaja tudi ena izmed ključnih sposobnosti, ki jo morajo imeti institucije in (socialno)pedagoški strokovni sodelavci (cf. Wagner 2008, Bräu, Schwerdt 2005). V tem pogledu lahko vidimo mavrične družine kot priložnost za dodatno strokovno kvalificiranje in jo lahko z veseljem izkoristimo.

**Prevod: Ana Marija Sobočan,
Renata Varga**

VIRI

- Bild* (2009), 23. 7. 2009. Schwule und Lesben sollen Kinder adoptieren dürfen. [Http://alturl.com/mirxy](http://alturl.com/mirxy) (11. 10. 2010).
- BRÄU, K., SCHWERDT, U. (2005), *Heterogenität als Chance: Vom produktiven Umgang mit Gleichheit und Differenz in der Schule*. Münster: Lit.
- BRAUN, S., SCHULTZ, T. (2009), Adoptionsrecht für Homo-Paare empört Union. *Die Süddeutsche Zeitung* (25. 7. 2009). [Http://alturl.com/qb5mq](http://alturl.com/qb5mq) (11. 10. 2010).
- Bündnis 90/Die Grünen (2009), 23. 7. 2009. Kinder fühlen sich wohl in Regenbogenfamilien. [Http://alturl.com/5694e](http://alturl.com/5694e) (11. 10. 2010).
- BVerfG (2009), 1 BvR 1164/07, z dne 7. 7. 2009. [Http://alturl.com/6bdm6](http://alturl.com/6bdm6) (11. 10. 2010).
- (2010), 1 BvR 666/10, z dne 2. 7. 2010. [Http://alturl.com/xs4qa](http://alturl.com/xs4qa) (11. 10. 2010).
- Die Süddeutsche Zeitung* (2009), 23. 7. 2009. Mutter – Mutter – Kind. [Http://alturl.com/366th](http://alturl.com/366th) (11. 10. 2010).
- FAHRENHOLZ, P. (2009), An der Lebenswirklichkeit vorbei, *Die Süddeutsche Zeitung* (25. 7. 2009). [Http://alturl.com/wr89v](http://alturl.com/wr89v) (11. 10. 2010).
- Frankfurter Rundschau* 1 (2009), 24. 7. 2009. Nicht von schlechteren Eltern. [Http://alturl.com/7zotn](http://alturl.com/7zotn) (11. 10. 2010).
- Frankfurter Rundschau* 2 (2009), 24. 7. 2009. Der Kommentar: Zypriens Vorstoß. [Http://alturl.com/9zg9x](http://alturl.com/9zg9x) (11. 10. 2010).
- GARTRELL, N., BOS, H. (2010), US National Longitudinal Lesbian Family Study: Psychological Adjustment of 17 Year-Old Adolescents. *Pediatrics*, 126 (1): 28–36.
- GELDEREN, L. VAN, GARTRELL, N., BOS, H. (2009). Stigmatization and resilience in adolescent children of lesbian mothers. *Journal of GLBT Family Studies*, 5 (3), 268–279.
- GOODY, J. (2002). *Geschichte der Familie*. München: Beck.
- HASTINGS, P. D., VYNCKE, J., SULLIVAN, C., McSHANE, K. E., BENIBGUI, M., UTENDALE, W. (2006). *Children's Development and Social Competence Across Family Types*. Department of Justice Canada (raziskovalno poročilo).
- JANSEN, E. (2010), Wie geht es den Kindern? Die entwicklungspsychologische Teilstudie. *Respekt!* 1/10: 11.
- JANSEN, E., STEFFENS, M. C. (2006). Lesbische Mütter, schwule Väter und ihre Kinder im Spiegel psychosozialer Forschung. *Verhaltenstherapie & Psycho-soziale Praxis*, 38 (3): 643–656.
- JUNGBAUER, J., GÖTTGENS, C. (2009). Regenbogenfamilien. V: Jungbauer, J., *Familienpsychologie kompakt* Weinheim: Beltz Psychologie Verlags Union (84–97).
- Kathnews (2009), 27. 7. 2009. Schick: »Kinder gehören zu Mutter und Vater«. [Http://alturl.com/7e9dd](http://alturl.com/7e9dd) (11. 10. 2010).
- Koalicijska pogodba (2009). [Http://alturl.com/hda2p](http://alturl.com/hda2p) (11. 10. 2010).
- Kölnner Stadtanzeiger* 1 (2009), 23. 7. 2009. Kinder für homosexuelle Paare. [Http://alturl.com/ix748](http://alturl.com/ix748) (11. 10. 2010).
- Kölnner Stadtanzeiger* 2 (2009) 24. 7. 2009. [Http://alturl.com/uz5fw](http://alturl.com/uz5fw) (11. 10. 2010).
- Leutheusser-Schnarrenberger MdB (2009), 23. 7. 2009. Zypriens schließt sich endlich der Forderung der FDP zum Adoptionsrecht an. [Http://alturl.com/uupj2](http://alturl.com/uupj2) (11. 10. 2010).
- Lezbično in gejevsko združenje v Nemčiji 1 (2009), »Nicht von schlechten Eltern«: Kinder in Regenbogenfamilien entwickeln sich prächtig. [Http://www.lsvd.de/1191.0.html](http://www.lsvd.de/1191.0.html) (11. 10. 2010).
- Lezbično in gejevsko združenje v Nemčiji 2 (2009), 10. 8. 2009. Widerstand aufgegeben: Bayerische Landesregierung zieht Klage gegen Adoptionsrecht zurück. [Http://www.lsvd.de/1203.0.html](http://www.lsvd.de/1203.0.html) (11. 10. 2010). Dodatna novinarska in politična mnenja, objavljena okrog 10. 8. 2009. [Http://www.lsvd.de/770.0.html](http://www.lsvd.de/770.0.html) (11. 10. 2010).
- MVticker (2009), 24. 7. 2009. Landesverband der Lesben und Schwulen in MV: Volles Adoptionsrecht für Homosexuelle. [Http://alturl.com/ovm8i](http://alturl.com/ovm8i) (11. 10. 2010).
- Osnutek zakona (2010). Gesetzentwurf, 21. 4. 2010. [Http://dip21.bundestag.de/dip21/btd/17/014/1701429.pdf](http://dip21.bundestag.de/dip21/btd/17/014/1701429.pdf) (11. 10. 2010).
- PERRIN, E. C., (2002), Committee on Psychosocial Aspects of Children and Family Health, Technical Report: Coparent or second-parent adoption by same-sex parents. *Pediatrics*, 109 (2): 341–344.
- RUPP, M. (2009), Die Lebenssituation von Kindern in gleichgeschlechtlichen Lebensgemeinschaften. Köln: Bundesanzeiger-Verl.-Ges. (53).
- (2010). Regenbogenfamilien in Deutschland. Ergebnisse der ersten repräsentativen Studie. *Respekt!* 1/10: 10.

- RUPP, M., BERGOLD, P., DÜRNBERGER, A. (2009). Kinder in gleichgeschlechtlichen Paarbeziehungen. V: *BDP: Familien in Deutschland: Beiträge aus familienpsychologischer Sicht*. (36–40). Reihe BDP Psychologie Gesellschaft Politik. Deutscher Psychologen Verlag Berlin. [Http://alturl.com/x7mej](http://alturl.com/x7mej) (11. 10. 2010)
- SCHMAUCH, U. (2008), Lesbische Familien. *Familien-dynamik*, 33 (3): 289–307.
- Schwusos (2009), 23. 7. 2009. Regenbogenfamilien sind auch Familien und brauchen den gleichen Schutz! [Http://alturl.com/dtrkf](http://alturl.com/dtrkf) (11. 10. 2010).
- Sporočilo za javnost (2009). Familie ist dort, wo Kinder sind – Zyprius stellt Forschungsprojekt vor. [Http://alturl.com/ybke](http://alturl.com/ybke) (11. 10. 2010).
- STACEY, J., BIBLARZ, T. (2001). (How) Does the sexual orientation of parents matter? *American Sociological Review*, 66: 159–183.
- tagesschau.de 1 (2009), 24. 7. 2009. Zyprius: Familie ist dort, wo Kinder sind (audio prispevek). [Http://alturl.com/es5y6](http://alturl.com/es5y6) (11. 10. 2010).
- tagesschau.de 2 (2009), 26. 7. 2009. Eine Regenbogenfamilie im Porträt (video prispevek). [Http://alturl.com/4sw9b](http://alturl.com/4sw9b) (11. 10. 2010).
- Taz 1 (2009), 25. 7. 2009. Hilfe! Meine Eltern sind Schwul! [Http://alturl.com/dzc5h](http://alturl.com/dzc5h) (11. 10. 2010).
- Taz 2 (2009), 25. 7. 2009. Der Dreimaedchen Haushalt. [Http://alturl.com/v4b9h](http://alturl.com/v4b9h) (11. 10. 2010).
- WAGNER, P. (2008), *Handbuch Kinderwelten: Vielfalt als Chance – Grundlagen einer vorurteilsbewussten Bildung und Erziehung*. Freiburg: Herder.
- Welt online 1 (2009), 23. 7. 2009. Homosexuelle Paare – Studie entkräftet Vorurteile. [Http://alturl.com/79aaf](http://alturl.com/79aaf) (11. 10. 2010).
- Welt online 2 (2009), 24. 7. 2009. Kinder wollen geliebt werden – egal von wem. [Http://alturl.com/4rmmr](http://alturl.com/4rmmr) (11. 10. 2010).
- Welt online 3 (2009), 24. 7. 2009. Homo-Paar kann Mutter und Vater nicht ersetzen. [Http://alturl.com/dsfg4](http://alturl.com/dsfg4) (11. 10. 2010).
- WIRTZ, C. (2009), Mutter, Mutter, Kind. Deutschlandfunk (22. 7. 2009). [Http://alturl.com/ox2xf](http://alturl.com/ox2xf) (11. 10. 2010).
- Zvezno ustavno sodišče (2002). [Http://alturl.com/csjoy](http://alturl.com/csjoy) (11. 10. 2010).

Alenka Švab

KDO SE BOJI (RAZNOVRSTNOSTI) DRUŽIN?

SOCIOLOŠKI POGLED/I NA SODOBNO
DRUŽINSKO ŽIVLJENJE

Sodobno družinsko življenje zaznamuje spremembe in trendi, ki vodijo v pluralizacijo družin in družinskega življenja. Družine se spreminjajo po obliki, načinu življenja, v strukturnem vidiku (spremembe v starševstvu, spolnih razmerjih, delitvi dela ipd.) kot tudi v družinskem poteku. Na te spremembe vplivajo tako širše družbene spremembe pozne modernosti kot tudi demografske spremembe. Vse te spremembe problematizirajo ideologijo moderne heteroseksualne konjugalne oz. nuklearne družine in sprožajo vrsto konceptualnih vprašanj, med drugim vprašanje definiranja družine v sociološkem in pravnem smislu. V sociološki evalvaciji sodobnih družinskih trendov avtorica izhaja iz teze, da je raznovrstnost družin odziv na širše družbene spremembe. To pomeni, da družina kot moderna institucija z raznovrstnostjo ohranja svoje vitalne funkcije in torej ni v »krizi«, kot to želijo predstaviti nekateri konzervativni ideološki diskurzi.

KLJUČNE BESEDE: družine, pluralizacija družin, definicija družine, starševstvo, otroci.

Alenka Švab je izredna profesorica za sociologijo na Fakulteti za družbene vede (UL) in Fakulteti za humanistične študije (UP). Kot raziskovalka je članica Centra za socialno psihologijo na FDV. Področja, na katerih pedagoško in raziskovalno deluje, so sociologija družin, študij spolov, študij seksualnosti ter gejevski in lezbični študij. Kontakt: alenka.svab@fdv.uni-lj.si.

Nina Tuš Špilak

OBRAVNAVANJE ISTOSPOLNIH DRUŽIN V SLOVENSkih VRTCIH

Istospolne družine se v izrazito heteronormativno naravnem izobraževanem sistemu srečujejo s številnimi izzivi. Predstavljen je položaj istospolnih družin v slovenskih vrtcih. Teoretski del prinaša izsledke različnih raziskav s področja homoseksualnosti v sistemu vzgoje in izobraževanja ter analizo kurikulumov za vrtce. Empirična podlaga za članek je raziskava, ki

je med vzgojiteljicami in njihovimi pomočnicami v slovenskih vrtcih leta 2010 izvedla avtorica. Analiza kurikulumov je pokazala, da so v njem nastavki za govor o istospolnih družinah v vrtcu na več ravneh. Raziskava pa ugotavlja, da so slovenski vrtci kljub ciljem in široki zastavljenosti kurikulumov še vedno izrazito heteronormativno naravnani in da vzgojiteljice in njihove pomočnice v večji meri homoseksualnosti in istospolnih družin sploh ne omenjajo (to poroča več kot 75 % vprašanih). Avtorica razmišlja, da bi vzgojiteljice in njihove pomočnice morale v svoje delo vpeljati tudi obravnavo homoseksualnosti in istospolnih družin v vrtcih.

KLJUČNE BESEDE: istospolna družina, heteronormativnost, predšolska vzgoja, kurikulum, izsledki raziskav.

Nina Tuš Špilak, univ. dipl. politologinja, je kandidatka za doktorski študij sociologije na Fakulteti za družbene vede. Kontakt: nina.tus@gmail.com.

Elke Jansen

NEMČIJA IN NJENE MAVRIČNE DRUŽINE

POGLAVITNI IZSLEDKI PRVE REPREZENTATIVNE
RAZISKAVE O DRUŽINAH Z DVEMA MAMAMA ALI
DVEMA OČETOMA

Še pred kratkim je bilo za velik del družbe, tudi za same istospolno usmerjene, skoraj nepredstavljivo povezati pojma starševstvo in homoseksualnost. V zadnjih letih pa se to v številnih evropskih državah spreminja. To po eni strani pomeni, da se mlajše lezbijke in geji ob razkritju spolne usmerjenosti v svojih življenjskih ciljih ne odpovedo samoumevno ideji starševstva in družine. Anketa, ki so jo ob prelomu tisočletja izvedli v nemški zvezni deželi z največjim številom prebivalstva (Severno Porenje-Vestfalija), je pokazala, da si vsaka druga mlada lezbijka in vsak tretji mlad gej predstavljata, da bosta preživela del svojega življenja z otroki. Po drugi strani so t. i. mavrične družine (lezbične matere, gejevski očetje in njihovi otroci) vedno bolj vidni v medijih in vsakdanjem življenju. V devetdesetih letih so bile mavrične družine tema zgolj v rumenem tisku, zdaj pa lahko že nekaj let v poročilih o različnih vrstah družin v Nemčiji v resnih revijah pričakujemo prispevek o gejevskem ali lezbičnem paru.

KLJUČNE BESEDE: istospolne družine, nemška raziskava, registrirano partnerstvo, lgbt pravice, geji in lezbijke.

Dr. Elke Jansen je diplomirana psihologinja in psihoterapevtka ter od leta 2002 vodja projekta »Mavrične družine« v Lezbičnem in gejevskem združenju v Nemčiji (LSVD). V letih 2006–2009 je bila članica posvetovalnega telesa pri raziskavi, ki jo je naročilo nemško ministrstvo za pravosodje. Kontakt: Lesben- und Schwulenverband in Deutschland (LSVD), Projekt Regenbogenfamilien, Pipinstraße 7, 50667 Köln. Elektronski naslov: elke.jansen@lsvd.de.

Elisabetta Ruspini

ITALIJANSKI HOMOSEKSUALNI OČETJE MED STEREOTIPI IN ŽELJO PO STARŠEVSTVU

Cilj prispevka je predstaviti nekatere preliminarne ugotovitve raziskave o gejevskem starševstvu v Italiji. Raziskava še vedno poteka in vključuje majhni skupini gejevskih očetov: v eni so tisti, ki so imeli otroke v različnospolni zvezi, v drugi pa tisti, ki so postali očetje z gejevsko identiteto. Izsledki raziskave so pomembni tako za socialne politike kot tudi za izobraževanje. Na očete iz raziskave vplivajo (tako osebno kot v družbenih odnosih) negativni stereotipi o gejih in starševstvu. Prepoznali so tudi številne kompleksne teme, ki so povezane z razkritjem pred svojimi otroki in partnerkami. Geji, ki imajo otroke po razkritju, se spopadajo z drugačnimi, a nič manj zahtevnimi izzivi: najvidnejši je kompleksno iskanje možnosti, kako priti do otroka, bodisi s posvojitvijo bodisi z nadomestno materjo ali sostarševstvom.

KLJUČNE BESEDE: gejevsko starševstvo, homoseksualnost, homoseksualni očetje, Italija, stereotipi.

Dr. Elisabetta Ruspini je izredna profesorica sociologije na Univerzi v Milanu – Bicocca. Njeni raziskovalni interesi obsegajo: družbeno konstrukcijo spola, spol in družbene spremembe, nove družinske oblike in neheteroseksualne oblike vsakdanjega življenja, transformacije materinstva in očetovstva, socialne in družinske politike, socialne politike in heteronormativnost, spolne razsežnosti revščine in socialne izključenosti. Objavila je več knjig. Kontakt: elisabetta.ruspini@unimib.it.

Alenka Švab

WHO'S AFRAID OF (DIVERSITY OF) FAMILIES?

SOCIOLOGICAL VIEW ON CONTEMPORARY FAMILY LIFE

Contemporary family life is characterized by changes and trends which lead to pluralisation of family and family life. Families are changing in form, in way of life, in structural aspects (changes in parenthood, gender relations, division of labour etc.) as well as in family life course. These changes are influenced by broader social changes of late modernity as well as by some demographic changes. These trends challenge the ideology of modern heterosexual conjugal or nuclear family and open a series of conceptual questions, among others the question of defining family (in sociological and legal sense). In sociological evaluation of contemporary family trends, it is claimed that diversity of families is a reaction to broader social changes, meaning that family as a modern institution preserves its vital functions and is in this sense not in a »crisis« as some conservative ideological discourses want to prove.

KEYWORDS: families, family pluralisation, definition of family, parenthood, children.

Alenka Švab is an associated professor of sociology at Faculty of Social Sciences (UL) and Faculty of Humanities (UP). As a researcher she works at Centre of Social Psychology, Faculty of Social Sciences. Her fields of interest are sociology of families, gender studies, sexuality studies and gay and lesbian studies. Contact: alenka.svab@fdv.uni-lj.si.

Nina Tuš Špilak

TREATING SAME-SEX FAMILIES IN SLOVENIAN KINDERGARTENS

In heterosexual environment found in educational systems, same-sex families face many challenges. Their position in Slovenian kindergartens is dealt with. Theoretical part encompasses findings of different research papers in the field of homosexuality within the educational area and analysis of kindergarten curriculum. Empirical data were gathered from preschool teachers and assistant preschool teachers in 2010 by

the author of the article. Results of curriculum analysis indicate that discussion on same-sex families could be included in educational process on various levels. The key finding of the research is that Slovenian kindergartens are, despite clear goals of the curriculum, still predominantly heterosexually oriented and that preschool teachers and assistant preschool teachers do not include the themes of same-sex families in their discussions with children (75 % of research respondents). Guidelines on how homosexuality and same-sex families issues could be included in the kindergarten environment are presented.

KEYWORDS: same-sex family, heteronormativity, preschool education, curriculum, research findings.

Nina Tuš Špilak is a University degree student in Political Sciences, Sociology PhD candidate at the Faculty of Social Sciences in Ljubljana. Contact: nina.tus@gmail.com.

Elke Jansen

GERMANY AND ITS RAINBOW FAMILIES

MAIN RESULTS FROM THE FIRST REPRESENTATIVE RESEARCH ABOUT FAMILIES WITH TWO MOTHERS OR TWO FATHERS

Almost until recently, a substantial part of our society, including homosexual individuals, has found it unimaginable to think of parenting in connection to homosexuality. In the last years, nevertheless, this has been changing in a number of European countries. On the one hand, this tells us that younger generations of gay men and lesbian women do not automatically give up the idea of parenthood and family life when they come out of the closet. A survey, conducted at the beginning of the new millennium in the most populous German region (North Rhine Westphalia), has provided us with information, that every second young lesbian and every third young gay imagine a part of their life with children. On the other hand, the so called rainbow families (lesbian mothers, gay fathers and their children) are more and more visible in the media and everyday life. While in the 90s rainbow families were only a topic of the yellow press, nowadays we can read about gay and lesbian couples in reports on different types of

families in respectable German journals. In the article the results of a German research, that explored the life in rainbow families, and the media and political responses to its results, are presented.

KEYWORDS: same-sex families, German research, registered partnership, lgbt rights, gays and lesbians.

Elke Jansen, PhD, is a psychologist and a psychotherapist, and is since 2002 managing a project »Rainbow families« in LSVD (German lesbian and gay association). In 2006–2009 she was a member of the consortium of a research, funded by the German Ministry of legislature. Contact: Lesben- und Schwulenverband in Deutschland (LSVD), Projekt Regenbogenfamilien, Pipinstraße 7, 50667 Köln. E-mail: elke.jansen@lsvd.de.

Elisabetta Ruspini

ITALIAN HOMOSEXUAL FATHERS BETWEEN STEREOTYPES AND DESIRE FOR PATERNITY

Some preliminary findings based on an ongoing and self-funded research project on gay parenthood in Italy are presented. The research involves two small groups of gay fathers: those who had children in the context of heterosexual relationships and those who became fathers in the context of their gay identity. The results from the study may have implications for both social policy and educational programmes. Gay fathers are influenced (both personally and in social relationships) by negative stereotypes about gay men and parenting. They identify many complex issues related to coming out with children and spouses. Gay men who have children after coming out, face different, but no less challenging issues: most significant are the complexities involved in acquiring children through adoption, surrogacy or co-parenting arrangements.

KEYWORDS: gay fatherhood, homosexuality, homosexual fathers, Italy, stereotypes.

Elisabetta Ruspini, PhD, is a Senior Associate Professor of Sociology, University of Milano-Bicocca. Her research interests include: social construction of gender identities, gender and social change, new family forms and non heterosexual living arrangements, transformations of motherhood and fatherhood, social and

family policies, social policy and heteronormativity, the gender dimension of poverty and social exclusion. She has published a number of books. Contact: elisabetta.ruspini@unimib.it.